

СЕКЦІЯ 4

Актуальні проблеми бухгалтерського, управлінського та податкового обліку і шляхи їх вирішення

УДК 657

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ВИТРАТ КООРДИНИЦІ ОПЕРАЦІЙ

О. В. Борович

*Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького
e-mail: borovichoksana@gmail.com*

М. В. Тимоць

*Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького
e-mail: myroslava.tymots@iful.edu.ua*

Сьогодні суб'єкти господарювання, окрім суспільно необхідних витрат, живої і уречевленої праці, визнають й інші витрати, котрі зумовлені певними нормами та правилами (формальними та неформальними) у суспільстві, яких змушені дотримуватися менеджери при веденні бізнесу, так як господарська діяльність регулюється існуванням правових, соціальних та організаційних обмежень тощо. Зазначені витрати є платою за “ринкову та державну координацію діяльності”, нами їх названо витратами координації операцій.

Ефективність інститутів державного впливу на економіку розвинених країнах доведено соціально та економічно. А тому сьогодні в Україні особливо актуальними є ідеї інституціоналізму, які передбачають вивчення впливу інститутів на результати господарської діяльності підприємств.

У концепції інституціоналізму поняття “інститут” має центральне місце та багато трактувань. На наше переконання, інститути – це офіційні та неофіційні норми, що встановлюють порядок поведінки суб'єктів господарювання.

Нами витрати координації операцій поділено на витрати соціально-економічної та державної координації операцій (витрати, зумовлені прийнятими законами, постановами та наказами тощо). До першої групи включено витрати, зумовлені пошуком інформації (витрати часу і ресурсів, потрібних для пошуку інформації про потенційних покупців і продавців та про ціни на даний момент); витрати на ведення переговорів й підписання договорів; витрати виміру (на контроль за якістю та кількістю ресурсів, що обмінюються); витрати специфікації та захисту прав власності (на захист прав у судах чи інших інстанціях, а також штрафи та неустойки); витрати опортуністичної поведінки (витрати від недобросовісної поведінки як працівників підприємства, так і його партнерів). Їх в інституційній теорії називають трансакційними витратами.

Категорія трансакційних витрат введена Р. Коузом, який відносив до них витрати, що виникають при використанні цінового ринкового механізму (оплата послуг дилерів, брокерів, що забезпечують процес обміну). Трансакційними є витрати у сумі вартості послуг підприємств трансакційних галузей на супроводження бізнесу.

Сьогодні до трансакційних відносять: витрати, пов'язані з проведенням переговорів, ухваленням рішень, укладанням угод, юридичним оформленням; витрати на вимірювання (процедури, пов'язані з контролем за якістю і кількістю продукції); витрати, що виникають через потребу захисту прав власності та витрати, що виникають через опортуністичну поведінку контрагента [2; с. 53]; витрати на поставки, маркетинг, продаж та післяпродажне обслуговування [1; с. 265]; витрати на ведення конкурентної боротьби; витрати, пов'язані з помилками в організації (помилки в договорах) і управління бізнес-системою (порушення договірних зобов'язань); витрати на оплату послуг посередників; витрати на адаптацію бізнес-системи (налагодження механізмів узгодження інтересів її учасників) та втрати, пов'язані з браком або незатребуваністю частини нової створеної вартості у зв'язку з недосконалістю механізмів виробництва [5; с. 3-24].

Прогрес людства супроводжується абсолютним ростом сукупних трансакційних витрат внаслідок ускладнення економічної координації. Вони витісняють звичайні, трансформаційні витрати (виробничі витрати). Але на одиницю товару, послуги або угоди сума трансакційних витрат має тенденцію до зменшення [8; с. 307].

Деякі автори вважають доцільним визначати трансакційні витрати на рівні регіонів та міжнародному рівні [2; с. 52], а інші, за прикладом основоположників інституціоналізму, на загальнодержавному рівні та на рівні галузей і підприємств [3; с. 351].

Здійснено багато спроб дати кількісну оцінку трансакційних витрат, тобто отримати такі дані, які показували б величину трансакційних витрат або їхню долю у валовому національному або валовому внутрішньому продукті, долю у ціні угоди або як суму необхідну для того, щоб угода відбулася.

В Україні свою структуру та методику обчислення рівня трансакційних витрат запропонували вчені Данько М.С., Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С., Хлап'юнов Л.Ю., Макухін Г.А [4; с. 45-46; 6; с. 177] та інші. Так, деякі економісти пропонують рівень трансакційних витрат обчислювати за даними статей бухгалтерської звітності у сумі видатків на наукові дослідження, пов'язані з удосконаленням структури підприємства та вивченням ринку з метою збільшення збуту продукції [7; с. 98].

Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С., Хлап'юнов Л.Ю. та Макухін Г.А запропонували розширену структуру трансакційних витрат підприємств: витрати на маркетинг, на контроль якості, на придбання інформації, вартість

консультаційних послуг (юридичних бухгалтерських), корпоративні витрати, податки та платежі, а також витрати на реєстрацію підприємства [6; с. 169].

Витрати на ринкову та державну координацію операцій за можливістю регулювання доцільно поділяти на регульовані, що змінюються в залежності від прийнятого рішення (витрати на тендерні торги, на підписання угод) та нерегульовані, на які здебільшого не можуть вплинути своїми рішеннями керівники підприємств. Їх можна уникнути хіба що за умови порушення норм нормативних актів.

Для цілей бухгалтерського обліку витрати координації операцій поділяються на витрати, що виникають у процесі постачання; витрати, які виникають у процесі виробництва; витрати при управлінні підприємством і витрати, що виникають при збуті продукції. Оскільки витрати координації операцій є значною частиною витрат підприємств, то менеджменту потрібно постійно удосконалення механізм управління такими витратами, зважаючи на зміни інституційного середовища.

Хочемо відзначити, що в той час як у багатьох країнах на загальнодержавному рівні досліджують вплив інституційного середовища на витрати координації операцій, через безпосередній зв'язок між ними та інститутами, в Україні відсутній єдиний методологічний підхід щодо поняття та структури таких витрат та трансакційних, зокрема, а отже і немає підстав для проведення їх аналізу.

Отже, інститути мають важливе значення для економічного зростання підприємств та економіки будь-якої країни в цілому. Тому, сьогодні важливим є створення такого інституційного середовища в Україні, яке б сприяло підвищенню ефективності господарювання суб'єктів підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Архиреев С.И. Издержки эксплуатации экономической системы и институциональный трансакционный сектор экономики / С.И.Архиреев // Постсоветский институционализм. – Донецк, 2005. – С. 263-285.
2. Брюховецкая Н.Е. Оптимизация трансакционных издержек в переходной экономике / Н.Е. Брюховецкая, И.П. Булеев, В.М. Рудобелев // Економіка промисловості. – 2002. – № 1. – С. 52-57.
3. Вільямсон О.Е. Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів. / О.Е. Вільямсон – Наук. ред. укр. перекладу – С. Буцуєв. – К.: “АртЕК”, 2002. – 472 с.
4. Данько М.С. Теоретико-методологічний аспект визначення трансакційних витрат / М.С. Данько // Економічна теорія. – 2007. – № 1. – С. 36-46.

5. Ефремов В.С. Проблемы экономики и организации бизнеса / В.С. Ефремов, Д.В. Зудов // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 4. – С. 3-24.

6. Козаченко Г.В. Управління затратами підприємства: Монографія / Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов, Л.Ю. Хлапьянов, Г.А. Макухін. – Київ: Лібра, 2007. – 320 с.

7. Мороз О.О. Інституціональна система аграрної економіки України / О.О. Мороз: [Монографія]. – Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2006. – 438 с.

8. Несторенко А.Н. Экономика и институциональная теория / Андрей Николаевич Несторенко [Отв. ред. акад. Л.И. Абалкин]. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – 416 с.

УДК 657.633

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА СИСТЕМУ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Т. І. Долішня, Х. Є. Делінкевич

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
e-mail: oa@nung.edu.ua*

Нафтогазова промисловість є однією із найважливіших складових вітчизняного паливно-енергетичного комплексу економіки України. За умов нестабільної економічної та політичної ситуації в державі, постійних змін законодавства існує нагальна потреба постійного удосконалення інформаційного забезпечення системи управління, що нерозривно пов'язано з функціонуванням системи внутрішнього контролю на підприємстві.

Сучасна система внутрішнього контролю, що функціонує на підприємствах нафтогазової промисловості, не в повній мірі задовольняє потреби управлінської ланки в якісній, оперативній та достовірній інформації для вирішення певних завдань контролю та управління. Це обумовлює необхідність подальшого вдосконалення системи внутрішнього контролю.

Питанням формування та удосконалення системи внутрішнього контролю присвятили свої праці українські вчені: Н. Г. Виговська [1], Є. В. Калюга [2], Т. О. Каменська [3], С. М. Петренко [4] та інші. Однак дослідженню чинників впливу на побудову системи внутрішнього контролю на підприємствах нафтогазової промисловості, зокрема, приділено недостатньо уваги.

Внутрішній контроль – процес, розроблений, запроваджений і підтримуваний тими, кого наділено найвищими повноваженнями, управлінським персоналом, а також іншими працівниками, для забезпечення достатньої впевненості щодо досягнення цілей суб'єкта господарювання